

IJTIMOY DAVLAT KONSEPSIYASIDA INSON HUQUQLARI VA JAMIYAT SIYOSIY HAYOTIDA MA'NAVIY QADRIYATLARNING ROLI

Sevara G'ayratovna RAXIMOVA

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ijtimoiy davlat konsepsiyasining nazariy asoslari, inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlashdagi o'rni hamda jamiyat siyosiy hayotida ma'naviy-axloqiy qadriyatlarning roli tahlil qilinadi. Tadqiqotda demokratik jamiyat rivojida inson huquqlari, ijtimoiy adolat va fuqarolik jamiyati institutlarining ahamiyati ilmiy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, globallashuv sharoitida ma'naviy qadriyatlarni asrash, fuqarolarning huquqiy va siyosiy madaniyatini rivojlantirish hamda inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish zarurligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy davlat, inson huquqlari, ma'naviy qadriyatlar, siyosiy madaniyat, demokratiya, fuqarolik jamiyati, ijtimoiy adolat.

Zamonaviy demokratik jamiyat rivojida inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Inson huquqlarining himoya qilinishi jamiyatda barqarorlik, adolat va ijtimoiy tenglikni ta'minlashning asosiy sharti hisoblanadi. Shu sababli zamonaviy siyosiy-huquqiy nazariyada ijtimoiy davlat konsepsiyasi alohida ahamiyat kasb etadi.

Ijtimoiy-huquqiy davlat, shuningdek, shaxslarning huquq va erkinliklarini himoya qilishga, ularning qonuniy vakillikni amalga oshirishni ta'minlashga, kamsitish yoki adolatsizlik holatlarini qoplash mexanizmlarini ta'minlashga yordam beradi. Bu qonun ustuvorligini mustahkamlashga, fuqarolarning faolligi va ishtiroki madaniyatini yuksaltirishga yordam beradi.

Ijtimoiy davlatning asosiy maqsadi fuqarolarning ijtimoiy farovonligini ta'minlash, ularning huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda jamiyatda ijtimoiy adolatni qaror toptirishdan iboratdir. Mazkur konsepsiya davlat siyosatining markazida inson manfaatlarini turishini nazarda tutadi.

Bizga ma'lumki, ijtimoiy, demokratik huquqiy davlat umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan, tenglik va adolat tamoyillarini o'zida namayon etadigan siyosiy-huquqiy tashkilot hisoblanadi. Shu ma'noda, ijtimoiy, demokratik huquqiy davlatning ustuvor vazifalari sifatida fuqarolik jamiyatida sog'lom, huquqiy barqaror muhit yaratish, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini manzilli bir tarzda qo'llab-quvvatlash, aholi o'rtasida ijtimoiy muhtojlik va kambag'allikni qisqartirish, inson va fuqarolarning huquqlaridan foydalanishlarida, davlat organlari va ularning mansabdor shaxslarini huquqni qo'llash borasida huquqiy ustuvorlik

prinsipini kafolatlash, davlat va jamiyat boshqaruvida qonun ustuvorligini ta'minlash kabilarni ta'kidlab o'tish mumkin.

Shu bilan birga jamiyat siyosiy hayotining barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan ma'naviy qadriyatlar bilan ham bog'liqdir. Ma'naviy qadriyatlar fuqarolarning siyosiy madaniyatini shakllantirish, ularning davlat va jamiyat oldidagi mas'uliyatini oshirish hamda demokratik jarayonlarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ijtimoiy davlat konsepsiyasining nazariy asoslari nimalardan iborat? Ijtimoiy davlat tushunchasi siyosiy va huquqiy fanlarda davlatning fuqarolar oldidagi ijtimoiy majburiyatlarini ifodalovchi muhim nazariy kategoriya hisoblanadi. Ushbu tushuncha XX asrning ikkinchi yarmida keng rivojlandi va bugungi kunda demokratik davlatlarning asosiy tamoyillaridan biri sifatida qaralmoqda.

Ijtimoiy davlatning asosiy tamoyillari inson huquqlarining ustuvorligi, ijtimoiy adolatni ta'minlash, fuqarolarning ijtimoiy himoyasi, davlat va jamiyat o'rtasidagi hamkorlik kabilardan iborat.

Turli mamlakatlar yoki mintaqalardagi ijtimoiy-huquqiy davlatni tahlil qilish uchun qiyosiy yondashuvdan foydalanish ijtimoiy-huquqiy siyosatni amalga oshirish modellari va yondashuvlarining xilma-xilligi haqida qimmatli tushunchalarni berishi mumkin. Turli huquqiy tizimlar va ularning fuqarolik jamiyatiga ta'sirini solishtirish ilg'or tajribalar va takomillashtirishning potensial yo'nalishlarini aniqlashga yordam beradi.

Ijtimoiy-huquqiy davlat konsepsiyasini va uning fuqarolik jamiyatini rivojlantirishdagi rolini o'rganish usullari, metodologiyasi va tadqiqot obyektlarini tanlash tadqiqot maqsadlariga, tadqiqot savollarining mohiyatiga va o'rganilayotgan o'ziga xos konkestga asoslanadi.

Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, ijtimoiy davlat fuqarolarning iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy huquqlarini ta'minlash orqali jamiyatda barqaror rivojlanish uchun sharoit yaratadi.

Huquqshunos olim Sh.A.Sadullayevning ta'kidlashicha, huquqiy davlat - bu huquqiy asosda tashkil topadigan va jamiyat hayotining barcha sohalarida huquq ustuvorlik qiladigan davlat. Huquqiy davlat ayni paytda huquq ustunligi ta'minlangan, hokimiyatni taqsimlash prinsipi izchil amalga oshirilgan, shuningdek inson va fuqaro huquqlari va erkinliklari tan olingan va kafolatlangan demokratik davlat hamdir.

Ijtimoiy-huquqiy davlatchilik g'oyasining bosh maqsadi jamiyatda huquq ustuvorligini kafolatlash sanaladi. Huquq ustuvorligini ta'minlash asosida ijtimoiy tengsizlik holatlarini imkon qadar bartaraf etish mumkin bo'ladi. Ya'ni, inson

huquqlarini ta'minlash natijasida huquq ustuvorligining poydevori hisoblangan qonun ustuvorligiga erishish mumkin.

A.V.Malkoning fikr bildirishicha, turli darajadagi huquqbuzarliklar va qonunsiz hatti-harakatlarning oldini olish bo'yicha qonunchilik ustuvorligini ta'minlashga yo'naltirilgan davlat siyosatiga ega bo'lgan davlat huquqiy davlatdir.

Mazkur fikr bo'yicha mulohaza yuritganda aytib o'tish o'rinli bo'ladiki, turli darajadagi huquqbuzarliklarni bartaraf etishda qonun ustuvorligini ta'minlagan davlat huquqiy davlatdir degan fikrni u darajada to'liq qo'llab quvvatlab bo'lmaydi. Boisi, ijtimoiy-huquqiy davlat konsepsiyasining bosh g'oyasi inson huquqlari, erkinliklari va ularning qonuniy manfaatlarini ifoda etishda qonun ustuvorligini kafolatlashni nazarda tutadi. Aytmoqchi bo'lganimiz, ushbu fikrda huquqiy davlatning birgina huquqbuzarliklarni bartaraf etish bilan bog'liq jihati tahlil etilgan. Huquqiy davlatning belgilari sifatida baholanadigan teng huquqlilikning ta'minlanishi, davlat hokimiyati organlari vakolatlarining taqsimlanishi, sud hokimiyatining mustaqilligi kabi jihatlar inobatga olinmagan.v

Inson huquqlarini ta'minlashning ahamiyati Inson huquqlari har qanday demokratik jamiyatning asosiy qadriyatlaridan biri hisoblanadi. Inson huquqlarining ta'minlanishi shaxs erkinligi va jamiyat barqarorligining muhim omilidir.

Ijtimoiy davlat sharoitida inson huquqlarini ta'minlash siyosiy huquqlarni kafolatlash, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlarni himoya qilish, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimini rivojlantirish, fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirokini kengaytirish kabi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

Ko'plab tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, inson huquqlarining samarali himoyasi jamiyatda siyosiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Jamiyat siyosiy hayotida ma'naviy qadriyatlarning roli beqiyos. Jamiyat siyosiy hayotida ma'naviy qadriyatlar muhim o'rin egallaydi. Chunki ma'naviy qadriyatlar fuqarolarning siyosiy ongini shakllantirishda, ularning ijtimoiy faolligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Ijtimoiy davlat, aholi uchun munosib turmush tarzini yaratishga xizmat qiladigan, ijtimoiy tengsizlik holatlarini muayyan davlat islohotlari yordamida bartaraf eta oladigan, davlat boshqaruvida qonuniylik va ijtimoiy adolat prinsipiga asoslanadigan davlat modelidir. Ushbu model aholi uchun iste'mol savatchasi darajasi hamda miqdorini aniq belgilash, aholi bandligini kafolatlash, inson va fuqarolarni munosib ish haqi bilan ta'minlash, adolatli mehnat sharoitlarini yaratish, aholini ishsizlikdan himoya qilish, aholi o'rtasida kambag'allikni qisqartirish bo'yicha puxta ishlab chiqilgan strategiyalarga ega bo'lish, yoshlarni sifatli ta'lim bilan qamrab olishni yo'lga qo'yish, malakali tibbiy xizmatdan foydalanish imkoniyatlari ko'lamini yanada kengaytirish kabi maqsad hamda vazifalar bilan

xarakterli hisoblanadi. Bu masalada O'zbekiston Respublikasi ham bir qator ijobiy islohotlarni amalga oshirganini ko'rish mumkin. Jumladan, -Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi, monomarkazlar faoliyati yo'lga qo'yildi. Bundan tashqari, inson va fuqarolarni tizimli ijtimoiy himoya qilish maqsadida, yoshlar, ayollar, temir daftarlar mexanizmlari ishlab chiqilib amaliyotga tatbiq qilindi.

Ma'naviy qadriyatlar fuqarolarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish, siyosiy madaniyatni rivojlantirish, jamiyatda ijtimoiy hamjihatlikni mustahkamlash, demokratik qadriyatlarni qaror toptirish singari vazifalarni bajaradi. Shuningdek, ma'naviy qadriyatlar jamiyatda adolat va halollik tamoyillarini mustahkamlash orqali siyosiy tizimning barqaror faoliyat ko'rsatishiga yordam beradi.

Globalashuv sharoitida ijtimoiy davlat rivojlanishi. Bugungi globalashuv jarayonlari davlat va jamiyat rivojlanishiga yangi talablar qo'ymoqda. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi, global iqtisodiy jarayonlar va madaniy almashinuv ijtimoiy davlat konsepsiyasini ham yangi sharoitlarga moslashtirishni talab etmoqda.

Shu nuqtayi nazardan inson huquqlarini himoya qilishning zamonaviy mexanizmlarini rivojlantirish, fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirish, milliy ma'naviy qadriyatlarni asrash, yoshlarning siyosiy faolligini qo'llab-quvvatlash kabi yo'nalishlar muhim hisoblanadi. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, aynan ushbu omillar jamiyat siyosiy hayotining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy davlat konsepsiyasi inson huquqlari va ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslangan siyosiy-huquqiy tizimni ifodalaydi. Mazkur tizim fuqarolarning munosib hayot darajasini ta'minlash, ularning huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Jamiyat siyosiy hayotida ma'naviy qadriyatlarning rivojlanishi esa demokratik jarayonlarning samarali faoliyat yuritishi uchun muhim omil hisoblanadi. Shu sababli ijtimoiy davlat qurilishida inson qadri, adolat va erkinlik tamoyillarini mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sh.M.Mirziyoyev. O'zbekiston Respublikasi prezidentining Konstitutsiyamizning 29 yilligida so'zlagan nutqi. 07.12.2021.
2. Almond G., Verba S. The Civic Culture. Princeton University Press, 1963.
3. Beetham D. Democracy and Human Rights. Polity Press, 1999.
4. Donnelly J. Universal Human Rights in Theory and Practice. Cornell University Press, 2013.
5. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Princeton University Press, 1990.
6. Inglehart R. Culture Shift in Advanced Industrial Society. Princeton

University Press, 1990.

7. Malko A. V. Pravovoe gosudarstvo // Pravovedenie, 1997. 40-S.
8. Marshall T. Citizenship and Social Class. Cambridge University Press, 1950.
9. Mishra R. The Welfare State in Crisis. Harvester Press, 1984.
10. Offe C. Contradictions of the Welfare State. London, 1984.
11. Putnam R. Making Democracy Work. Princeton University Press, 1993.
12. Sen A. Development as Freedom. Oxford University Press, 1999.
13. Sh.A. SAYDULLAEV. Davlat va huquq nazariyasi: darslik. - Toshkent: TDYu, 2021. -B. 237.